

A 4. osztályos szövegértés és fogalmazás felmérés tapasztalatai

A felmérés célja annak feltárása, hogy a gyerekek az alsó tagozat végén mennyire képesek önálló olvasással az utalásokra, átvitt értelmezésekre épülő irodalmi szöveg kibontására. A felméréshez Gárdonyi Géza egyik novelláját, a Csodálatos történetet választottuk.

Az értelmezés felmérésünkben nem egyszeri olvasáson alapul. A felmérés feladatai rendszeresen újraolvasásokra készítetik a gyerekeket, ami már önmagában mélyítheti a megértést. Az értelmezést a feladatok azzal is befolyásolják, hogy fontos részletekre, értelmezési szempontokra irányítják a figyelmet. A felmérés során tehát nem a spontán megértést vizsgáljuk, hanem a tanítási órákon is alkalmazott szövegfeldolgozási folyamat eredményeként létrejövő értelmezés eredményességét. Azzal a különbséggel, hogy a feladatok segítségével irányított analízis hatása a tanóraitól jelentősen eltérő lehet. Az önálló munka során az egyes lépéseket nem követi egyeztetés, korrekció. A téves elképzelések, értelmezések így rögzülhetnek, az átvitt értelmek hiányai könnyen halmozódhatnak. Ilyenkor a feldolgozási folyamat sem vezeti el a gyerekeket a pontosabb, mélyebb megértéshez.

Az eredményeket öt osztályból 102 gyerek feladatlapja alapján összesítettük. Az egyes feladatoknál a kihagyott feladatok miatt időnként ennél kevesebb adat alapján. A fogalmazás sajnos csak a gyerekek alig kétharmadánál állt rendelkezésünkre. A felmérés adatrészét csak egyetlen osztályban töltötte ki a tanító, ezért a tanítási módszerekről, és a gyerekek esetleges tanulási problémáiról nincs elég információ. Elemzéseket a minta mérete miatt ilyen bontásokban nem is nagyon tudtunk volna végezni.

Az értelmezendő szöveg:

CSODÁLATOS TÖRTÉNET Gárdonyi Géza

Volt egy téglaszínű, selyemszőrű kutyánk. Zordon volt a neve. Ha kétlábra állott, kényelmesen rányalhatott az orcámra. Az igaz, hogy én alig voltam akkor nyolc éves, és gyakran uzsonnáztam vajjas kenyeret. Egy őszi napon egy üveg mézet küldött valaki az anyámnak. Szép, tiszta, csillogó sárga méz volt az. A méhek valószínűleg válogatott virágokból szedték a királyasszonyuknak. Egy kávéskanálnyi kóstolót kaptam belőle. Micsoda csemege volt az! Elolvadt a nyelvemen, s éreztem, hogy az édessége a testemnek minden porcikájába előmlik.

Az anyám azt mondta, hogy uzsonnakor többet ad. Méz-uzsonnánk lesz! Szerettem volna néhány órával megelőzni az uzsonnaidőt. Néhány órával? Úgy éreztem, hogy bevárhatatlanul nagy idő választ el az uzsonnától. A nyelvemet még izgatta az édesség gyönyöre, és orromat a mézillat. Behunytam a szememet, hogy vissza tudjam képzelni az előbbi kóstolásnak minden gyönyörűségét.

Ott feküdtem a ház mögött a kertben, a nagy árnyékos almafa alatt. Fejemet a fűbe eresztettem. Körülöttem a méhek dönögtek. Szomorúan dönögtek. Talán éppen ezektől vették el a mi mézünket. Egyszer csak suhogás támad a fűben, s hozzám surran Zordon, a selyemszőrű, téglaszínű kutya. Elém hasalt. Ragyogó okos szemeit rám függesztette, és világos, tisztán érthető szavakkal így szólt:

- Ich habe den Honig gegessen.

Elbámulva tekintetem reá. Azt hittem: a hallásom káprázott. Azonban a kutya bajuszán hajszálnyi vékony, fényes mézszálak csillogtak, s nehogy kételkedjem a valóságon, újra megszólalt:

- Ja, so ist es... leider! - És eltűnt.

Kerestem mindenfelé, hogy a büntett részleteit is megtudjam tőle, de nem találtam sehol. Fölmásztam hát az éléskamra ablakára, és a rozsdás rostélyban megfogódzva, benéztem. Fenékgig igaz volt a beszéde! Még ki is nyalta az üveget. Istenem, milyen szomorú látvány a mézes üveg, ha ki is van nyalva!

Az apám éppen akkor jött haza. Eléje mentem és elmondtam neki a méz történetét.

- Ez csodálatos, - jegyezte meg komolyan az apám. - Kutyát még magam se hallottam beszélni. Zordon a kutyaólbán feküdt. Mikor meglátott bennünket, előszökkent, és bozontos farkát megcsóválgatva ugrált előttünk. Megsimogattam a fejét s nyájasan szóltam hozzá:

- Beszélj Zordonkám, beszélj. Mondd meg őszintén apámnak is, hogy te etted meg a mézet. Hallgatott. Még szerencse, hogy csak a farkát csóválta és nem a fejét.

- Beszélj hát kutyácskám, - szóltam könyörgő hangon; - csak egy szót szólj, mint előbb a kertben, különben még azt gondolhatnák, hogy én torkoskodtam el a mézet.

Nem felelt. Úgy tett mintha néma volna. Oh, igazán nyomorult gaz kutya volt!

- Ne bosszankodjál, - szólt az apám, - nem tesz semmit, ha nem vall: amelyiktek megette a mézet, annak fájni fog a gyomra.

Apámnak igaza volt. Csakhogy az a csodálatos, hogy az a ravasz kutya ette meg a mézet, és mégis én nyögtem miatta.

A szöveg értelmezésének folyamata a felmérés feladatsorában:

1. fogalmak és szókapcsolatok értelmezése (1. és 2. feladat)
2. megadott értelmű szövegrészek azonosítása (3. feladat)
3. szereplők azonosítása (4. feladat)
4. ismeretlen, bizonytalan tartalmú szövegrész rekonstruálása (5. feladat)
5. szereplők tulajdonságainak meghatározása (6. feladat)
6. részletek értelmezése (7. feladat)
7. kritika, véleményezés (8. feladat)
8. írásbeli szövegalkotás a történet lényege nyomán (9. feladat)

1. Fogalmak és szókapcsolatok értelmezése

A szövegszavak megértését két módon is vizsgáltuk. A szöveggörnyezettől függetlenül és kontextussal együtt. Az 1. feladatban a gyerekektől a szövegből kiemelt nehezebb szavak jelentésazonosításon alapuló értelmezését kértük:

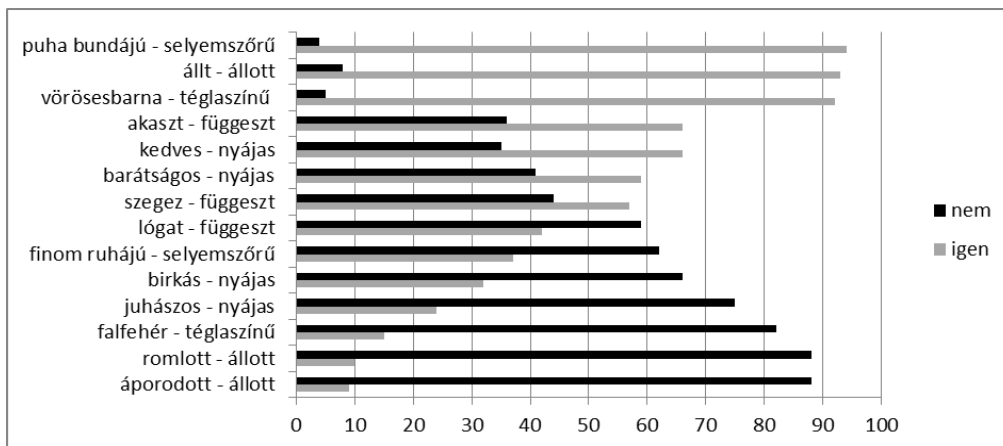
1. Milyen jelentéseit ismered a középső oszlop szavainak? Színezd azonos színűre és kösd össze, ami jelentése alapján összetartozik! Egy szóhoz több másik is tartozhat!

<i>barátságos</i>
akaszt
<i>vörösesbarna</i>
birkás
romlott
<i>puha bundájú</i>
áporodott

téglaszínű
függeszt
nyájas
selyemszőrű
állott

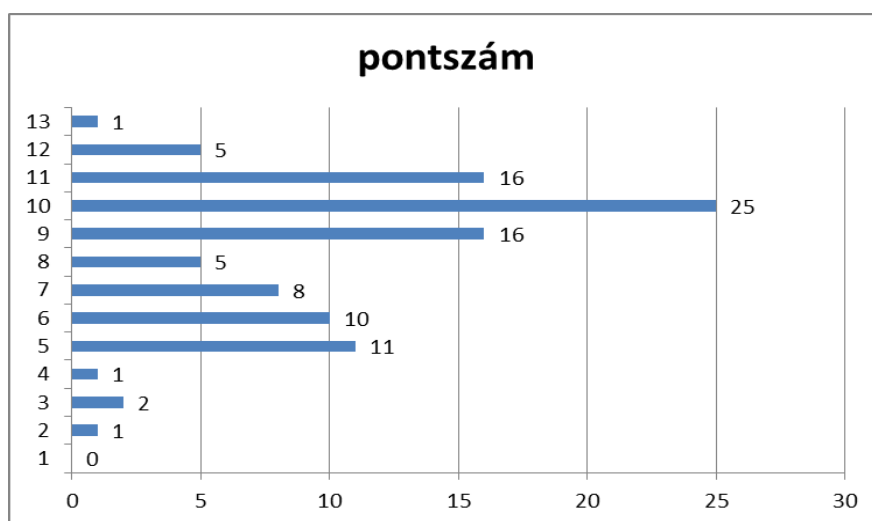
juhászos
falfehér
<i>szegez</i>
finom ruhájú
<i>állt</i>
<i>kedves</i>
lógat

Az értelmezéshez felkínált választék három kategóriába sorolható. Minden kifejezéshez felkínáltuk a *szöveg szerinti értelmezést*, az egyikhez kettőt is. Két szóhoz volt lehetőség megtalálni a **szövegen kívüli jelentéseket** is. Ezen túl beszerkesztettünk a listába négy olyan kifejezést, amelyek **felületes értelmezés esetén azonos jelentésűnek** tűnhetnek valamelyik szóval, de nem azok. A fogalmak párosításai a következőképpen alakultak:

A felületes asszociáción alapuló téves hozzárendelések igen jelentős arányúnak bizonyultak (finom ruhájú-selyemszőrű, nyájas-birkás, nyájas-juhászos, falfehér-téglaszínű). Ezt figyelembe véve, az értékelésnél nem csak a helyes

értelmezések megtalálását, hanem az ilyen hozzárendelések elkerülését is beszámítottuk az első feladat szókinesteteljesítményébe.

Az eloszlás alapján négy csoport körvonalazódik. Néhány gyerek teljesen sikertelennek bizonyult. Nem vagy alig talált jó kapcsolatokat. A gyerekek harmada élesen leszakadó teljesítményű volt a jobb teljesítményű többségtől (5-8 pont). Ezen a többségen belül volt egy szűk - szintén csak pár gyerekre korlátozódó - kiemelkedően magas pontszámot elérő csoport. A többséget kettéosztó látványos teljesítménykülöbség abból is adódik, hogy a gyerekek jelentős része megelégedett azzal, ha minden magyarázandó fogalomhoz hozzárendelt már valamilyen értelmezést. Nem törekedtek komplex megoldásra.

A szövegszavak megértését a szöveg kontextusra támaszkodva is vizsgáljuk.

**2. Mit jelentenek a történetben a kiemelt kifejezések? Húzd alá!
Több jó megoldás is lehet!**

Azt hittem: a hallásom káprázik.

remekül hallok	<u>csal a fülem</u>	tüneményes a fülem	<u>rosszul hallok</u>	<u>cseng a fülem</u>
7	45	6	59	41

...azt gondolhatnák, hogy én torkoskodtam el a mézet.

<u>títkon befaltam</u>	kiabáltam el	<u>mohón megettem</u>	gurguláztam el	kóstoltam meg
68	1	76	3	13

Oh, igazán nyomorult gaz kutya volt!

fű	<u>bitang</u>	<u>hitvány</u>	gyomnövény	<u>galád</u>
8	48	64	8	52

Ne bosszankodjál, - szólt az apám, - nem tesz semmit...

nem rak nullát	tétlen	<u>nem fontos</u>	<u>lényegtelen</u>	<u>nem számít</u>
4	28	61	56	67

Ennél a feladatnál is több szóból kellett kiválasztani a megfelelő jelentést. A listákba szintén szerkesztettünk felszínes, felületes azonosítási lehetőségeket. Illetve olyan helyes értelmezéseit szavaknak, amelyek nem illeszkednek az adott szövegbe. A kontextus hatására jóval kisebb arányú az értelmezési hiba, mint az izolált szavaknál.

A két feladat értékelést összevonva a következő eredményt kaptuk:

A szövegszavakat, fogalmakat értelmező feladatok a szókincs szempontjából szűrővizsgálatoknak bizonyultak. A leszakadó teljesítmények, sikertelenségek gyenge szókincsre utalnak, de a jobb teljesítményeket nagyon befolyásolják a feladat megoldási szokások, rutinok. Sok jó szókinccsű gyerek megállt a minimális megoldás közelében. A szómagyarázat feladatok sikeressége ennek következtében nincs szoros kapcsolatban a szöveg megértésével. A kapcsolatot az is gyengíti, hogy az értelmezendő szavak, kifejezések egyike sem kulcsfogalom. Viszont a későbbi elemzéseknél kiderült, hogy vannak olyan köznapi szavak a szövegben, amelyek értelmezésére érdemes lenne kiterjeszteni a feladatot. Kulcsfogalmaknak bizonyultak (falánk, torkos).

2. Megadott értelmű szövegrészek azonosítása

A szövegből két szempont szerint is részeket kellett azonosítani:

3. Húzd alá a szövegben az alábbi részeket!

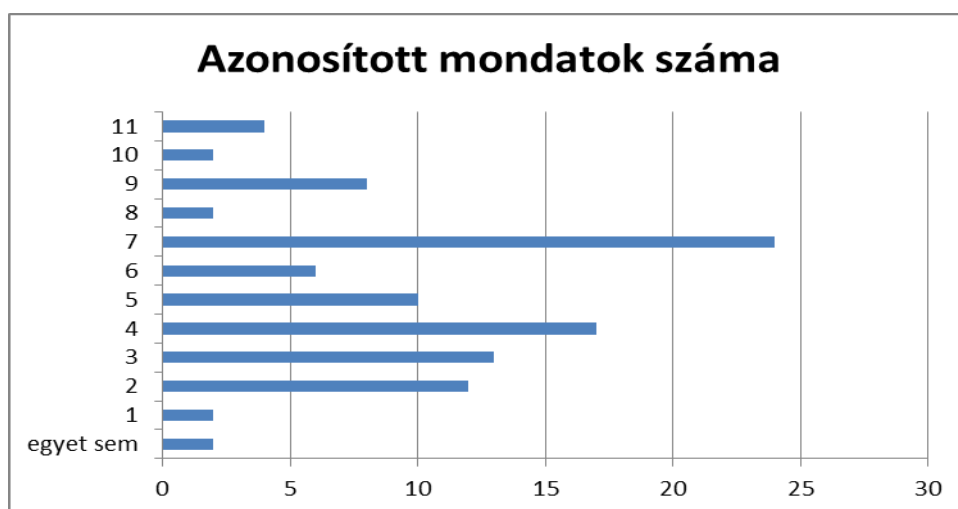
a, Pirossal ahol az található, hogy nagyon vágyott a mézre a kisfiú.

b, Zölddel, ami arra utal, hogy az édesapa nehezen hitte a fiú történetét.

A szövegből az alábbi 6 szövegrészlet kapcsolódik a szempontokhoz. Összesen 14 mondat. Ezek közül *konkrét szinten* is értelmezhető négy. A többi azonosítása az egyszerűnél mélyebb megértést igényel.

- Szép, tiszta, csillogó sárga méz volt az. A méhek valószínűleg válogatott virágokból szedték a királyasszonyuknak.
- *Micsoda csemege volt az! Elovadt a nyelvemen, s éreztem, hogy az édessége a testemnek minden porcikájába előmlik.*
- Szerettem volna néhány órával megelőzni az uzsonnaidőt. Néhány órával? Úgy éreztem, hogy bevárhatatlanul nagy idő választ el az uzsonnától. *A nyelvemet még izgatta az édesség gyönyöre, és orromat a mézillat. Behunytam a szememet, hogy vissza tudjam képzelni az előbbi kóstolásnak minden gyönyörűségét.*
- Istenem, milyen szomorú látvány a mézes üveg, ha ki is van nyalva!
- -Ez csodálatos, - jegyezte meg komolyan az apám. - *Kutyát még magam se hallottam beszélni.*
- -Ne bosszankodjál, - szólt az apám, - Nem tesz semmit, ha nem vall: amelyiktek megette a mézet, annak fájni fog a gyomra.

A gyerekek többnyire megrekedtek szempontként egy szövegrészlet azonosításánál. Kevesen léptek ennél tovább. Az összes szövegrészletet egy gyerek sem találta meg, 11 mondatos volt a legjobb teljesítmény. Sikertelenek is kevesen voltak. Csak 4 gyerek volt, aki egyet vagy egyet sem talált meg. A későbbiekben érdemes lenne különválasztani az aláhúzásokat a konkrét jelentésű, ilyen mondathoz kapcsolódó, és külön álló átvitt értelmezésű csoportokra az elemzésnél. A javítást és rögzítést ez jelentősen megnehezíti, de eredménye jobban kapcsolható lesz a többi feladat értékelési kategóriarendszeréhez.

A mondatok értelmezésénél is megfigyelhető, hogy a feladatok megoldási rutinjai visszafoghatják a jó szövegértésű gyerekek teljesítményét. A leggyakoribb 7 pontos eredmény szempontként egy-egy konkrét értelmezéssel könnyen azonosítható mondatot is tartalmazó szövegrész aláhúzása. (Egy 5 és egy 2 mondatos.) Ennek következtében a megértés szempontjából ez a feladat is csak szűrés jellegű. A kudarcok gyenge szövegértést jeleznek. A kiemelkedő eredményeket a jó szövegértésűek közül azok tudnak elérni, akiknek a feldolgozási rutinjaik is hatékonyak, az átlagosnál körültekintőbbek, alaposabbak. Nem csak a feladatot igyekeznek megoldani, hanem a teljes szöveget az adott szempontok szerint értelmezni.

Fontos járulékos célja a feladatnak, hogy újraolvasással kompenzáljuk a szöveg értelmezésére irányuló feladatok előtt a szövegemlékezet esetleges hiányosságait. A kiemelési szempontokkal ezen felül is további segítséget igyekeztünk adni. A gyerekek figyelmét két kulcsmozzanatra irányítjuk. (A fiú nagyon vágyott a mézre, édesapa nem nagyon hitte a méz eltűnésének gyerek által előadott történetét.)

3. Szereplők azonosítása

A 10 éves gyerekek számára nem komoly kihívás a szereplők kiemelése, önmagában szűrőfeladatnak sem elég hatékony. Kevés a kapcsolata a megértéssel is. A szereplőazonosítási feladat azért került a felmérésünkbe, mert hagyomány ennek kérdezgetése. Ami talán érdekessé teheti, a szereplő fogalmának értelmezése. Annak vizsgálata, mennyire egyezik az órákon szorgalmazott irodalomelméleti értelmezés és a gyerekek erről alkotott elképzelése. A szereplőazonosítást ezért két fázisra osztottuk. Először egy listából kellett kiválasztani a szereplőket, majd le is írni a válogatás eredményét. A listába a szövegből kigyűjtöttünk minden személyt és állatot, ha többféle elnevezés is előfordult, ott mindegyiket. Ez csak a kutyánál fordult elő, viszont négyféleképpen is szerepel, ebből hármat is beillesztettünk: Zordon, selyemszűrő kutya, falánk kutya. (A téglaszínű szerepeltetése már túlzásnak tűnt.) A sorozatot még meg is toldottuk egy felületes olvasással téveszhető elemmel (Morcos). Kiegészítettük a listát két, a történet szempontjából fontos tárgyal is (méz, mézesüveg).

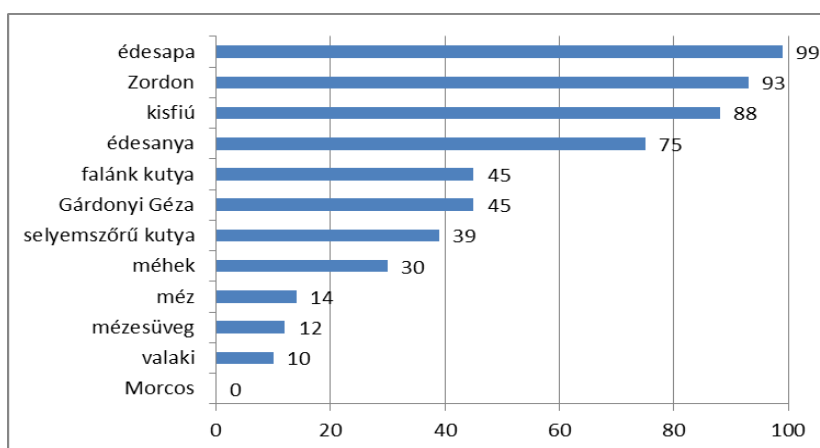
A listából aztán ki is irattuk a szereplőket megerősítésként. A konkrét feladat:

4. Karikázd be a listában a történet szereplőit!

édesapa	falánk kutya	méz	selyemszűrő kutya	méhek	Morcos
valaki	édesanya	Zordon	Gárdonyi Géza	mézesüveg	kisfiú

Kik a szereplők?

A listából a gyerekek a következő gyakoriságokkal választottak szereplőket:

Egyértelműnek látszó tapasztalat, hogy negyedik osztály végére a gyerekek túlnyomó többségénél nem alakul még ki egyértelműen a szereplő fogalma. A választásai alapján a szereplőt gyakran használják általánosabb, a szövegben előforduló értelemben. (Van, szerepel a történetben.) A gyerekek több mint harmada a csak említett személyeket, állatokat, sőt gyakran a tárgyakat is szereplőnek jelzett (méhek, méz, mézesüveg, valaki).

A gyakorisági listából négy személy emelkedik ki. Szinte minden gyerek kiválasztotta az édesapát és Zordont. A kisiú is hozzájuk nagyon hasonló gyakoriságú volt. Ez azért érdekes, mert ilyen megnevezés konkrétan nincs is a szövegben, tulajdonképpen a szöveg alapján a főhős lehetne kislány is. A főhős nemére sincs semmilyen utalás, csak az író neve és az első szám első személyben íródott szöveg alkot erre értelmezési lehetőséget. A gyerekek csak automatikusan a szereplőlistába általunk beillesztett elnevezést vették át.

A gyakori választásokból mindenképpen figyelemre méltó, hogy édesanyját a gyerekek háromnegyede azonosította szereplőként, pedig csak a hosszú, két bekezdésre kiterjedő bevezetőben megemlített személy. Az édesanyját nem választó egynegyed sem feltétlenül azért hagyta ki, mert ezzel tisztában volt. (Akadt közülük, aki a listában nem karikázta, de a saját listájába beírta.)

A kutya különböző elnevezései közül a gyerekek harmada mindháromat választotta, a felük legalább kettőt. A többiek általában csak Zordont karikázták, és nem jelezték más néven is szereplőként. Az egyéb elnevezések közül a falánk kutya meghatározás kiválasztása érdemel kiemelt figyelmet. A kutya torkosságának konkrét és átvitt értelmezési lehetősége miatt. A gyerekek közel fele tartotta a falánk kutyát szereplőnek, pedig a többi válaszuk alapján egy részük kiolvasta a történetből, hogy nem a kutya volt torkos. Az átvitt értelmezéssel biztosan boldoguló 18 gyerek fele is szereplőnek választotta a torkos kutyát, és többen megerősítésként a saját listájukba is szereplőnek írták ki. Ez mindenképpen arra utal, hogy a torkost nem tulajdonságként, hanem a jelentéstől független azonosítóként érzékelték. Voltak közülük többen, akik azért választották az egyszerű megértésre utaló torkos kutyát, mert csak a későbbi feladatok megoldása során jutottak el az átvitt értelmezésig. (Ilyenkor visszamenőleg nem javított közülük senki.)

4. Ismeretlen, bizonytalan tartalmú szövegrész rekonstruálása

A feladat jelen formájában nem vált be. Ez a felmérés egyik legérdekesebb része lehetne, de az adatfelvétel eddigi körülményei sajnos ellehetetlenítik a tapasztalatok elemzését. A novellában németül szólal meg a kutya a gyerek álmában vagy képzeletében. A két mondat tartalma németül nem tudók számára csak közvetetten értelmezhető. A németül tanulóknál is lehet érdekes, hogyan fordítják. Mivel a negyedik gyerekek egy része tanul németül, kértünk adatot erről is, hogy a német tudást figyelembe vehessük. A két mondatból az egyik kijelentő, a másik felkiáltó. Az is érdekes, hogy ezt észreveszik-e, és milyen fajtájú mondatokat rekonstruálnak.

A gyerekek sajnos az osztályok többségében a némettudásuktól függetlenül szinte azonos, válaszokat adtak. (Helyes fordításokat.) Ez mindenképpen arra utal, hogy vagy eredményes tanulói kooperáció, vagy tanítói segítség befolyásolta a válaszokat. A kidolgozás próbafázisában is előfordult már, hogy a tanító a felmérés közben - érzékelve a gyerekek tanácstalanságát - felírta a táblára a fordításokat, ezért a tájékoztatóban eleve felhívtuk a figyelmet erre a helyzetre. Ennek ellenére ezen a feladaton csak két osztályban dolgoztak maguk a gyerekek.

A jövőben a szöveg módosításával igyekszünk kiszűrni ezt a hibalehetőséget, és vagy egy ritka nyelve fordítjuk, vagy halandzsával helyettesítjük a német mondatokat. Ez már eredetileg is felmerült, de nem akartunk változtatni az irodalmi szövegben.

5. Szereplők tulajdonságainak meghatározása

A szereplők értékelését, minősítését is két lépcsőben terveztük. Az első fázisban tulajdonságlistából kapcsolhattak jellemzőket a szereplőkhöz. Majd arra kértük a gyerekeket, hogy két választásukat adott analógia szerint indokolják is meg. A feladat a következő volt:

5. a, Színezd a szereplőket és a tulajdonságaikat azonos színűre és kösd is össze!

hiszékeny
falánk
gyanakvó
színlelő
jóindulatú
nyomorult gaz

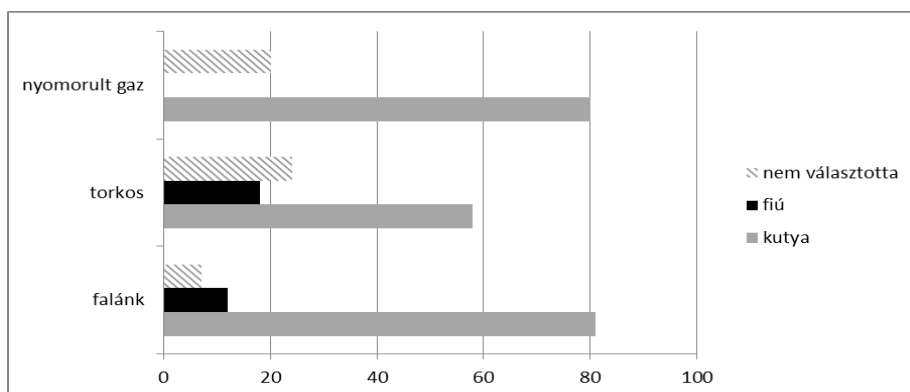
fiú
édesapa
kutya

mulatságos
komoly
drótszórú
türelmetlen
torkos
szótlan

b, Írj indoklást két szereplő választott tulajdonságához!

Például: **Zordon nagy természetű** volt, mert két lábról felérte a fiú arcát.

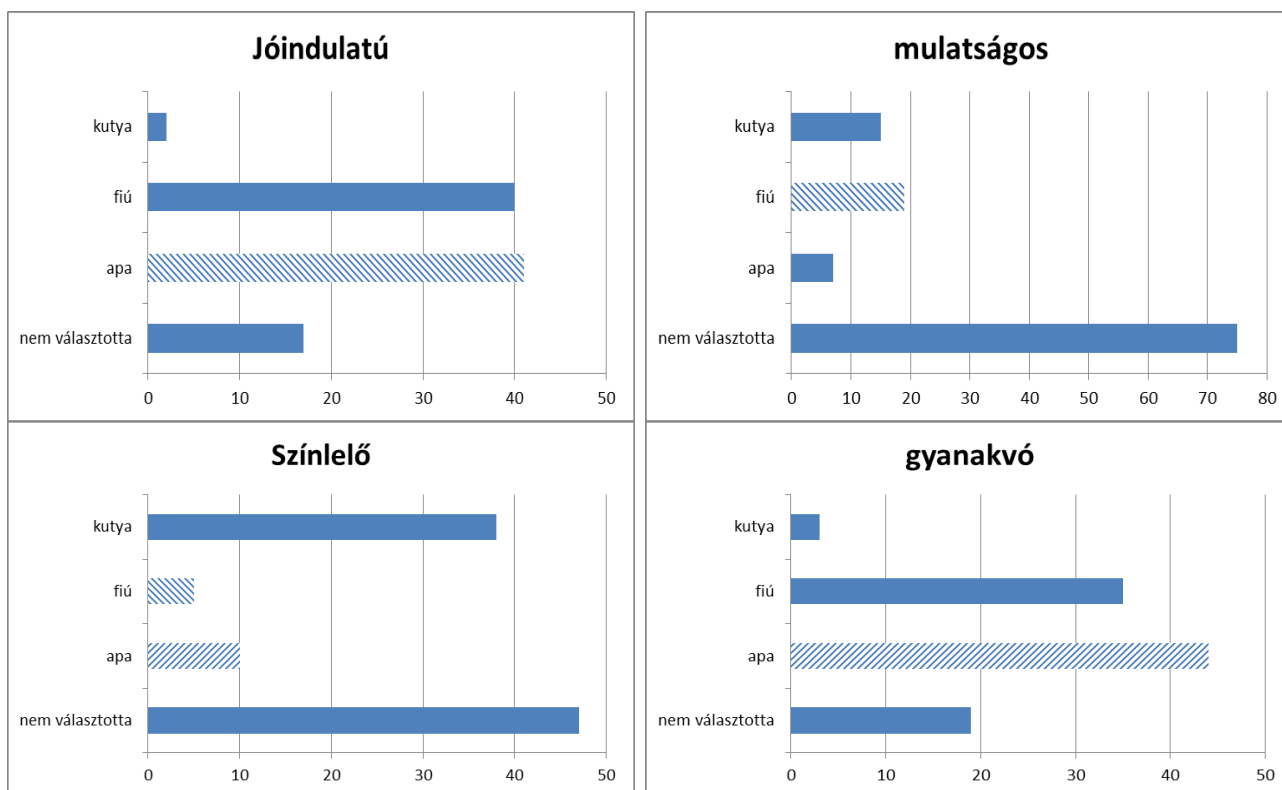
A szereplők tulajdonságokkal való jellemzése az értelmezés szempontjából kulcsfontosságú. Különösen annak lehet jelentősége, hogy a falánk és torkos jelzőket, illetve a nyomorult gatz kihez rendelik. Tartanak-e valakit mulatságosnak, vagy színlelőnek.

A válaszok alapján a feldolgozásnak ebben a fázisában mindhárom fontos tulajdonságnál a kutya negatív szerepe az uralkodó nézet. Mindössze 12 gyerek kapcsolta a falánk jelzőt a fiúhoz. Ráadásul többnyire ők sem következtetéseket, mert 9-en nyomorult gazznak jelezték a kutyát hárman közülük még torkosnak is. Mindössze 3 gyerek válasza utalnak következtetesen a kutya ártatlanságára. Ezzel szemben 43-an voltak következtetések a kutya falánk, torkos, nyomorult gaz hozzárendeléseknél. Azokat is ideszámítva, akik valamelyiket nem választották, de minden választásuk a kutyára nézve terhelő, 73 gyerek tartozik ebbe a csoportba. A történet átvitt értelmének megértése szerencsére koránt sem ennyire szűk körű. A válaszok jelentős része annak köszönhető, hogy a gyerekek közül csak kevesen voltak, akik a saját véleményüket tükröző megoldásokat adtak. Többnyire információ kiemelési, és nem véleményalkotási feladatként oldották meg. Annak megfelelően kapcsolták sokan a jellemzőket szereplőkhöz, ahogyan konkrétan van a szövegben. A feladat megoldási rutin következtében, mivel általában a munkafüzetek feladatai, a tanítói kérdések döntően ilyenek, a konkrét megközelítés volt az uralkodó. Ezen vélhetően az sem változtatott volna jelentősen, ha beírjuk a feladatba, hogy „szerinted”. Sokan akkor is a rutin szerint jártak volna el. Utólag kideríthetetlen módon befolyásolná a feladat értelmezése, következtetes figyelembe vétele a válaszok feldolgozását. Így viszont azt láthatjuk, hogy milyen arányban képesek arra a gyerekek, hogy ne csak felismerjék az átvitt értelem, hanem ennek birtokában spontán ellentmondjanak a konkrét szintű értelmezésnek. (A szöveg konkrét értelme szerint a kutya volt, de ő tudja, le is meri írni, annyira biztos benne, hogy nem.)

Érdekessége még a torkos és falánk tulajdonságok hozzárendelésének a fogalmak gyakori tág értelmezése. Az indoklásokból derült ki, és a későbbi válaszok alapján is az körvonalazódik, hogy a fiút többen is a szemléletesen leírt vágyakozás miatt tartották torkosnak vagy faláknak. Szerintük nem csak az falánk, torkos, aki megette, hanem már az is, aki vágyik rá, meg szeretné enni. Ezek szép példái a mentális szótár fokozatos épülésének. Elindult már a jelentéskapcsolási folyamat, de még szükségesek további tapasztalatok a jelentések pontosításához. A felmérés értékelését viszont nagyban nehezíti az értelmezés pontatlansága. Az ilyen értelmezési hiba következtében sok gyerek a lényeg megértése szempontjából megtévesztő válaszokat adhat. Faláknak, torkosnak jelöli a fiút, mintha szerinte ő ette volna meg a mézet, pedig a pont a kutyáról hiszi ezt. A felmérés átdolgozásakor ezt a hibalehetőséget ellenőrző kérdéssel ki kell szűrni.

Az átvitt értelmezés regisztrálására beszerkesztett tulajdonságok szereplőkhöz kapcsolása nagyon vegyes képet mutat.

Az apát 41 gyerek jelezte jóindulatúnak. Többnyire csak a büntetés elmaradása miatt, kevesen értették az átvitt értelem szerint (3-5 gyerek).

A fiút 18-an tartották mulatságosnak, viszont közülük csak ketten gondolták biztosan, hogy ő ette meg a mézet, mulattak azon, ahogyan mentegetni próbálja magát. A többiek csak a kutya megszólaltatási kísérleteit értékelték így. A német nyelvű megszólalás miatt a kutya közel ennyi gyerek számára tűnt mulatságosnak (15 fő).

Színlelőnek csak 5-en tartották a fiút, közülük egy az átvitt értelmezés miatt. Az apa komolyságot színlelése ennél több gyereknek tűnt fel (9 fő). A legtöbben, 38-an a kutyát tekintették színlelőnek, mert eljátszotta, hogy beszél. Közel a gyerekek fele (45) érzékelte az apa gyanakvását. Közülük 9 a méz tényleges sorsával hozta ezt kapcsolatba, a többiek inkább a konkrét szinten, a kutya megszólalásában látták kételkedni.

A vártnál gyakoribbnak bizonyult a drótszűrőnek, a megtévesztési kísérletként a selyemszűrő analógiájaként beszerkesztett tulajdonság kutyához kapcsolása. 22 gyerek nem vette észre, ketten a legjobban értelmezők közül is csapdába estek.

A tulajdonságok szöveges indoklása a feladat szövegének értelmezésével, az analógiás minta követésével is bonyolódott. Négy gyerek eleve nem is próbálkozott ezzel, és a gyerekek ötöde csak egy indoklást írt. Zavarónak bizonyult a mintamondat. Szándékosan nem a listából, de a szövegből választottuk a mintamondatba a tulajdonságot, hogy ne szűkítsük a lehetőségeket, vagy sugalljunk értelmezést. A mintamondat ezért egy jelentéktelen részletre vonatkozott. (Zordon nagytermetű volt, mert két lábról felérete a fiú arcát.) Ennek tulajdonítható, hogy sok gyerek szintén listán kívüli tulajdonságokat indokolt. Öt gyerek mindkét mondata ilyen volt, és további 17-nek az egyik indoklása. A gyerekek negyedének nem sikerült az analógiát követni, és indoklás helyett csak egyszerű kijelentéseket fogalmaztak. A gyerekek alig több mint fele (57 gyerek) írt legalább egy az utasításnak megfelelő, és a listában szereplő tulajdonsághoz indoklást. A harmaduknak sikerült csak ez mindkét mondatnál (36 gyerek). A feladatot mindenképpen módosítanunk kell, hogy csökkenthessük a feladatértelmezés jelenlegi szűkítő hatását.

6. részletek értelmezése

A cselekmény és a körülmények egyes részleteinek értelmezésére kérdések segítségével fókuszáltunk.

A körülményekre vonatkozó kérdések a következők:

Mi lehet a neve a kisfiúnak?

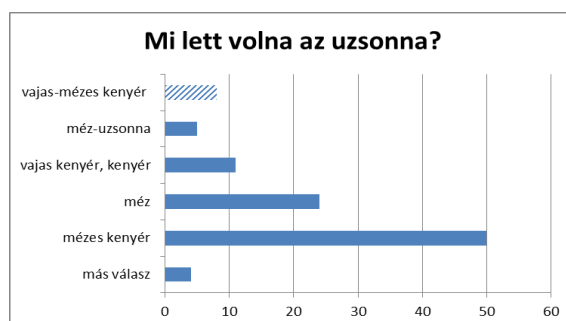
Mi lett volna az uzsonna, ha nem fogy el a méz?

Miért beszélhetett a történetben németül a kutya?

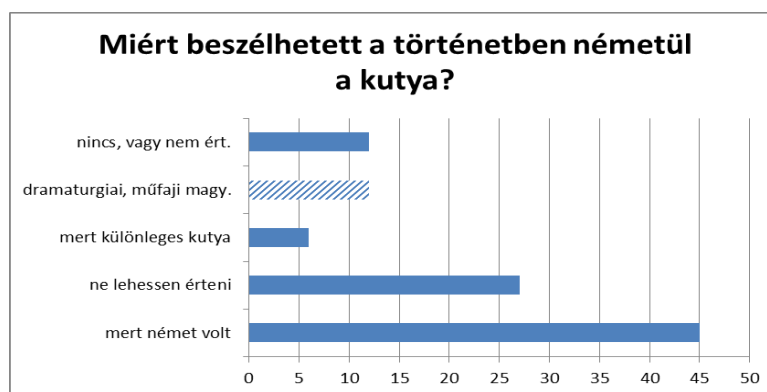
Milyen más állatok keveredhetek volna még gyanúba a kutyán kívül?

Az első kettő pusztán információ kiemelés. Az első kérdésre az a helyes válasz, hogy nem derül ki a történetből, mivel semmilyen erre vonatkozó konkrét információ nincs. Mindössze 5 gyerek járt ennek közelében, és hagyta ki a választ, vagy vallotta be, hogy nem tudja. A főszereplőt legtöbbször a szerzővel azonosították, a leggyakoribb válasz Gárdonyi Géza, vagy a Géza név valamilyen becézett formája volt. Ebben a háromnegyedes arányban (77 gyerek) fontos szerepet játszhatott, hogy a szereplőazonosítási feladat listájában szerepeltettük az író, mint lehetséges szereplőt. Érdekes csoport azoké, akik huszárvágással megoldották a kérdést, pótolták a hiányt. Elnevezték a főhőst valahogyan. (Pistike, Zsombor, Kis Tamás, stb.) Ők mindenképpen azok közé tartoznak, akik tisztában vannak azzal, hogy nincs neve a szövegben a gyerekeknek. A gyerekek közel ötöde, (18 gyerek) oldotta meg így a talányt. Kettő tettek különös megfigyelést, s találtak kreatív megoldást a problémára. Mivel a német szövegben a helyesírási szabályoknak megfelelően a méz nagybetűs szó, ezt a Honig szót azonosították a keresett névként.

Az uzsonna kérdése jóval összetettebb, mint a főszereplő neve. Az uzsonna kétszer is szerepel konkrétan a szövegben. Egyszer úgy, hogy az uzsonna gyakran vajas kenyér volt. Másodszor a méz-uzsonnaként, mint vonzó lehetőség. A részletek optimális összekapcsolásával a vajas-mézes kenyér a komplex lehetőség. Eddig csak 8-an jutottak el, a gyerekek kevesebb, mint tizedrésze. A konkrétumok szövegből való kiemelése hasonló gyakoriságú volt (vajás kenyér, kenyér=11, méz-uzsonna=5). A gyerekek negyede egyszerűsítette addig, hogy méz lett volna az uzsonna. A legnagyobb csoport a gyerekek fele a kenyérré is emlékezve a mézes kenyér választ írta. Hogy közülük hányan értették ezt úgy, hogy a méz a vajás kenyérré kerül, nem tudhatjuk. Voltak néhányan, akik a vajás kenyeret válaszolókhhoz hasonlóan nem vették figyelembe a feladat második tagmondatát, és a méztől és a szövegtől független választ adtak (meleg szendvics, bolognai spagetti, megette volna).

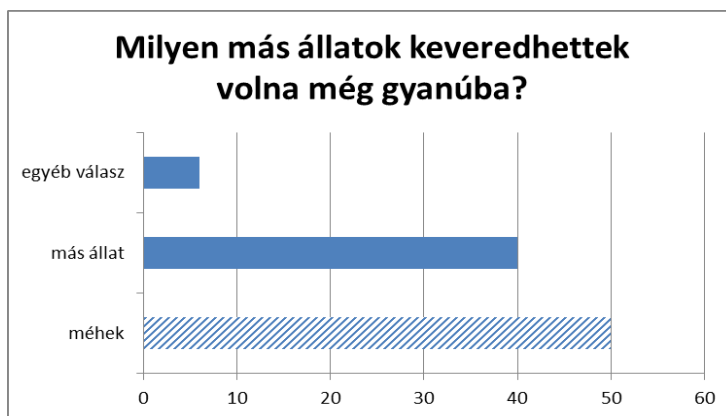
A kutya németül megszólaltatása megkerülhetetlen sajátossága a novellának.

A relatív többség egyszerűen megoldotta a kérdést, a kutya szerintük azért beszélt németül, mert német. (Csak németül tud, Németországból származik, németjuhász fajta, Németországban játszódik a történet, csak lefordították.) Gyakori, egynegyedes arányú volt a hasonlóan kézenfekvő, egyszerű magyarázat: azért, hogy ne lehessen érteni. Ebbe a csoportba soroltuk azokat is, akik azzal indokolták a németül megszólalást, hogy a kutyák nem beszélnek. (Így beszél is, meg nem is, mert nem érthető.) Pedig a szöveg szerint párbeszéd zajlott a fiú és kutya között, ami kölcsönös megértést feltételez.

A gyerekek több mint tizede (12 gyerek) írt dramaturgiai vagy műfaji sajátosságot indoklásként. (Mert ez mese, képzelődött a fiú, csak álmodta, izgalmasabb legyen a történet, az író úgy akarta, stb.)

A körülmények tárgykörébe tartozó kérdés, hogy a kutyán kívül milyen állat keveredhetett volna még gyanúba. A gyerekek fele talált szövegben belüli kézenfekvő választ. Maga a kérdés azért is fontos, mert felvetése gyengíti a konkrét értelmezést, megkérdőjelezi a kutya falánkságának esetleges evidenciáját.

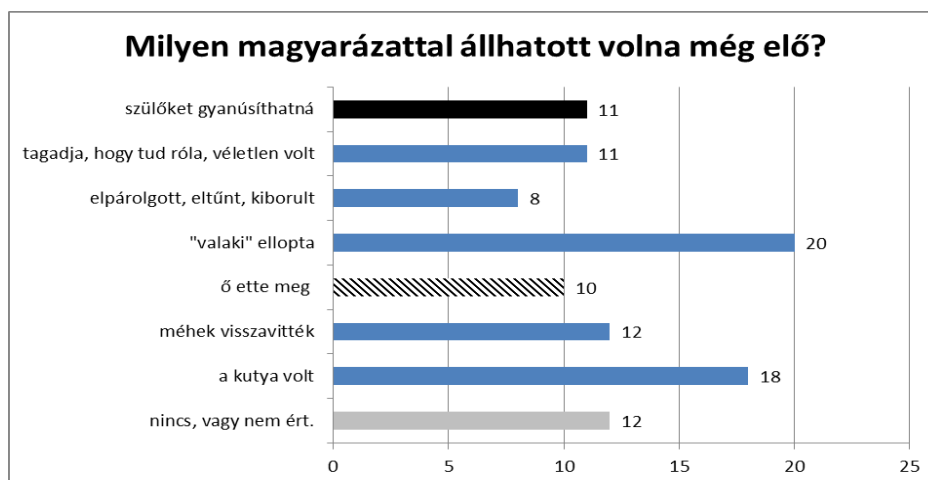
A méhek a történetben többször is előbukkannak, és kapcsolatuk a mézzel eleve egyértelmű a gyerekek számára. Ezt a történet még erősíti is. A gyerekek felének ezért egyértelmű volt, hogy gyanúsíthatóak lehettek volna, és csak a méheket, vagy más állatok mellett a méheket is felsorolták. Közül ennyi (40 gyerek) volt azok aránya is, akik csak a történeten kívüli, de szerintük szintén gyanúba keverhető, általában házi, vagy ház körül gyakran előforduló állatokat soroltak. (Macska, hangya, egér.) Állatsztereotípiák is gyakran felbukkantak (a mézkezdvelő medve, a ravasz róka, a tolvaj szarka). Az egyéb válaszok közül a legérdekesebb több gyereknél is a szülők említése. (Két gyereknél az édesanyja, egy-egy gyereknél a szülők és édesapja.) Az, hogy az utasítás szerint állatokat kell keresni és személyek kerülnek a listába, csak arra utal, hogy nem értették az utasítást, vagy nem tudták a keresési szempontot következetesen figyelembe venni. Viszont az általános szülői szereptől ennyire eltérő elképzelések felbukkanása nagyon meglepő. A későbbiekben ráadásul még jelentősen ki is szélesedik ez a jelenség.

A körülmények tisztázására irányuló kérdésekkel nem csak az információk kiemelésének sikerességét akartuk felmérni, hanem a feladatok megoldásához szükséges újraolvasásokkal a szöveg ismeretét is erősíteni próbáltuk. Másrészt néhány az átvitt értelmezés kibontásához fontos körülményre is szeretnénk volna felhívni a gyerekek figyelmét, mielőtt az értelmezésre rátérünk. Ezzel leginkább a gyengébb szövegértésű gyerekek esélyeit igyekeztünk növelni. (A fiú neve miatt például nekik mindenképpen át kellett futniuk ismét a szöveget, a jó szövegemlékezetűeknek erre nem volt szükségük.)

A lényeg megértését célozták a következő kérdések:

- Milyen magyarázattal állhatott volna még elő a kisfiú a méz eltűnésére?
- Mi minden cáfolhatná a kisfiú beszámolóját a méz sorsáról?
- Hová tűnt szerinted a méz?
- Miért nem kapott senki büntetést a méz eltűnése miatt?
- Találkoztál már a történethez hasonló helyzettel? Mikor, hol, kivel történt?

Az alternatív magyarázatok kerestetésével, és a fiú történetét cáfoló részletek gyűjtésével is a konkrét értelmezés esetleges bizonyosságát igyekeztünk megingatni. (Ennek már volt előképe, hogy a kutyán kívül más állat gyanúba keverésének lehetősége.) Egyaránt fontos, hogy a gyerekek mennyire képesek alternatívákat kigondolni, ellentmondásokat, valótlanságokat, életszerűtlenségeket kiszűrni, illetve mennyire befolyásolják őket a véleményalkotásban ezek a támpontok. Az alternatívák keresésének az eredménye igen vegyes képet nyújt

A gyerekek harmada nem látott más lehetőséget. Tíz gyerekből egy nem is írt alternatívát, vagy nem tudta azt értelmezhetően lejegyezni. Közel ötödrészüket az eredetit írta alternatívának is (a kutya ette meg). Ezen felül további tizedük azt javasolná a fiúnak, hogy egyszerűen csak határolódjon el. Tagadja hogy, tud bármit is a mézről, vagy csupán hájítsa. (Nem ő volt. Nem tud semmiről. Ő az almafa alatt volt.)

Az alternatívát találók legnagyobb csoportja általánosító, egyszerű megoldást javasolt. Valamilyen történeten kívüli állat, vagy határozatlan személy (valaki) elvitte, megette. Ehhez hasonló egyszerűsítéssel próbálkoztak, akik történetként javasolják beállítani a méz eltűnését (elpárolgott, kiborult, eltűnt), így senki sem felelős (8 gyerek).

A konkrét javaslatot írók három azonos arányú egytizedes csoportba rendeződtek.

- A méhekre tereltetnék a gyanút (12 gyerek),
- bevallatnák a gyerekekkel, hogy ő ette meg (10 gyerek),
- és jelentős számban a szülőkre, elsősorban az édesanyára hájíthatnák a méz elfogyasztásának felelősségét (11 gyerek).

A méhek gyanúsítása kézenfekvő, a szövegre támaszkodó lehetőség. Azt gondoltuk többen találnak rá. Azoknak, akik azt javasolták, hogy a gyerek vállalja magára a méz elfogyasztását két konkrét értelmezést is fel kellett adniuk. A kutya bűnösségének vélelmén kívül a gyerek eltusolási szándékát is keresztezniük kellett. Nem is csoda, hogy ilyen kevesen vannak. A szülőket gyanúba keverők hasonló aránya viszont kifejezetten magasnak tűnik, és tradicionális erkölcsi alapértelmezések megingására utal. (Akkor is, ha volt olyan gyerek, aki viccnek szánta.) Az egyéb kérdéseknél is felmerülő válaszokkal együtt ez a csoport már közel ötödrésze kibővül. (19 gyerek)

A fiú meséjének cáfolataira irányuló kérdésünk erősen részleges eredményt hozott. A gyerekek fele tudott csak érdemben reagálni rá. Sok gyerek nem is érzékelte, hogy a fiú nem a tényleges eseményekről számol be, hanem egy átlátszó fedőtörténetet próbál elfogadtatni kevés sikerrel. Nem határolták el a történeten belüli történetet. Ezért nem is értették, mit kellene megkérdőjelezni. A gyerekek ötöde (20 gyerek) ennek következtében eleve hozzá sem kezdett a feladatnak. (Pedig biztosan volt közöttük, aki értette a történet lényegét) Harmadrészt találtunk ugyan válaszokat, de azok nem a fiú meséjének cáfolatai:

- Vannak közöttük további ötletek arra, mit mondhatott volna a fiú (eltört az üveg, nem is méz volt, a méhecskék biztosan elvitték vissza magukhoz, elvitte a Jézuska, megette édesanya, stb.)
- Sokan csak a történet érdekes részleteit elevenítették fel (a kutya megette a mézet, a kutyanak a száján van a méz, a fiú szerette a mézet és azt akarta uzsonnázni, stb.)
- Voltak akik előzményt, vagy lehetséges folytatást írtak (Máskor is megette már a mézet a kutya. A kisfiú nem kap egy évig mézet.)

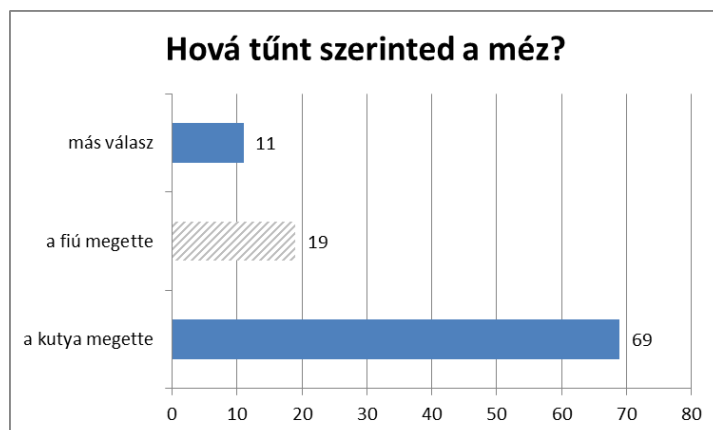
A hamisságokat találók többnyire a kutya megszólalását írták ilyen körülménynek, amiben az apa a szöveg konkrét értelmezése szerint is kételkedett (37 gyerek).

Másik nagy csoport a szereplők szöveg szerinti viselkedéséből következtet ellentmondásra (17 gyerek). A gyerekek fáj a hasa, az apa gyanakvása, a fiú vágyakozása a méz után, egyből ment magyarázkodni, stb.

Hasonló számban voltak, akik a szövegből kilépve is végiggondolták a fiú meséjét, és találtak gyanús körülményeket (15 gyerek). Indokaik többnyire a kutya általános képességeire irányultak: nem tud felmászni a polcra, nem tud üveget kinyitni, nem fér az üvegbe a feje, stb. Voltak, akik azzal cáfolnák, a kutya bűnösségét, hogy a méhek voltak.

A történet lényegének szempontjából döntőnek tűnő kérdés, hogy akkor végül is ki ette meg a mézet. A gyerekek kétharmadának véleménye szerint a kutya. (Itt a kérdésben szerepelt, hogy „szerinted”.)

A konkrét, egyszerű értelmezés szintjétől csak alig harmaduk szakadt el, s közülük sem jutottak el mindenki a helyes átvitt értelmezésig. Többségük szerint a gyerek ette meg a mézet, de harmaduk alternatív megoldásra jutott (más válasz). Ők leggyakrabban (5 gyerek) a méheket, hárman gyerek pedig az anyukát gyanúsítja. Közülük ketten vélik úgy ő ette meg, s egy harmadik szerint süteményt sütött belőle.

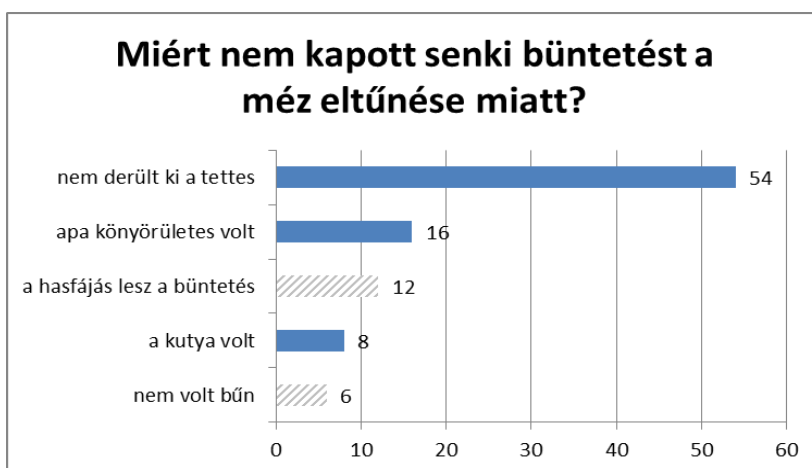

A lényeg szempontjából a gyerek szerepét ennél a kérdésnél helyesen értelmezők is csak felerészben vannak birtokában komplex értelmezésnek. Nem éri el a tizedrészt azok aránya, akik az összes választ figyelembe véve már első olvasatra is értethették a lényegét (7-8 gyerek). Csak ketten voltak következetesek, mert egy kérdésnél sem adtak a konkrét értelmezés szerinti választ. A csoportba tartozó gyerekek fele döntően a felmérés feladatsorával kiváltott részletértelmezések, újraolvasások hatására szakadhatott el a konkrét értelmezésektől, változtatta meg véleményét. A további feladatok árnyalják a lényeg megértéséről ennél a kérdésnél kialakuló képet. A csoportból ketten is a konkrét értelmezéssel analóg fogalmazást írtak. Viszont gyarapodott is a lényeg, az átvitt értelmet értők száma ezeknél a feladatoknál. A másik két csoportból hárman írtak az átvitt értelem szerinti analógiákkal fogalmazást. További 8 gyerek a büntetés elmaradására vonatkozó kérdésnél, vagy a véleményezésnél írt olyan választ, ami a konkrét értelmezéstől való elszakadásra, a gyerek tényleges szerepére utal. A lényegét vélhetően értők csoportja velük együtt már közel egyharmadosra bővül.

A kérdésre konkrét értelmezés szerint válaszolók (a kutya volt) kétharmados csoportja sem egységes. A többi kérdést is figyelembe véve a kutyát ennél a kérdésnél bűnösnek tartó gyerekek több mint fele vélhetően nem lehetett teljesen biztos ebben a véleményében. Csak harmadrészben adtak következetesen minden kérdésre konkrét szintű értelmezésre utaló válaszokat (30 gyerek). A többiek a részleteknél eltérő arányokban a konkrét értelmezési szinttől elszakadó válaszokat is adtak. Többen a részletek jelentős arányánál, legtöbbször az összegző kérdésnél mégis visszatértek az egyszerű értelmezéshez.

A büntetés kérdése azért érdekes, mert a szövegben konkrét utalás nincs büntetésre. Csak az a sztereotípa van a háttérben, hogy a konkrét szinten bűncselekményről van szó, tehát következménynek is lennie kellene.

A gyerekek túlnyomó többsége (78 gyerek) szerint bűncselekmény is történt, csak elmaradt a büntetése. Többnyire azért, mert nem derült ki a tettes. Közel tizedük szerint a kutya volt, és azt nem lehet büntetni. Sok gyerek szerint azért, mert az apa könyörületes, megbocsátó volt.

A gyerekek közel ötöde értelmezte a kérdést a lényegét szem előtt tartva. Nagyobb részük a szövegre támaszkodva arra hivatkozott, hogy a mézhabzsolás magában hordozta büntetését, a hasfájást. Nincs szükség külön büntetésre. Voltak, akik még körültekintőbbek. Szerintük nem is volt bűn, a fiú úgyis megkapta volna a mézet, nem is haragudott rá senki.

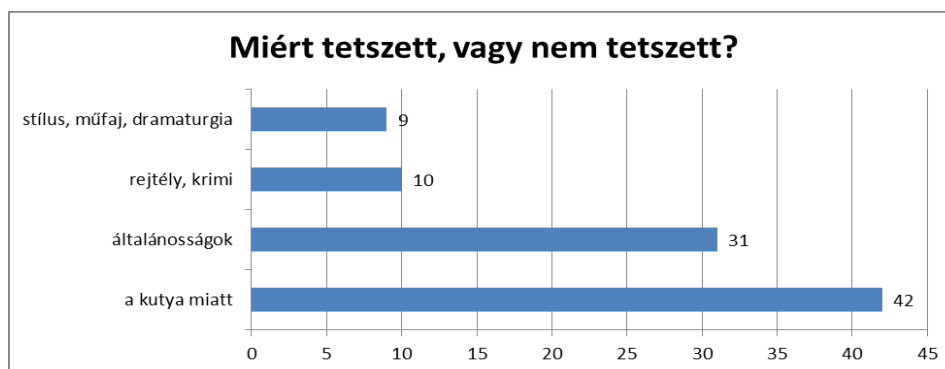
Kapcsolat a gyerekek életvilágával, emlékeivel

Találkoztál már a történethez hasonló helyzettel? Mikor, hol, kivel történt?

Az értelmezés függvényében alakult a történet és a gyerekek életvilágának kapcsolata. A gyerekek többsége (66 gyerek) nem talált semmilyen párhuzamot. Nem is csoda, hiszen a konkrét értelmezés szerinti helyzet németül beszélő háziállattal elég ritka. Viszont a lényegét érkezők nagy része (15 gyerek) is ebbe a csoportba tartozik. Érdekes, hogy többen is írtak olyan választ, ami ellentétes a méz sorsára vonatkozó válaszaikkal. Volt, aki szerint a fiú ette meg a mézet, de a párhuzamban a barátnője kutyája ette meg a kolbászt. Voltak fordított irányú eltérések is. Az egyik gyerek végig következetesen a kutyát okolta, de párhuzamként bevallotta, hogy egyszer hazudott anyukájának. Ezt a kérdést nem mérési szándékkal szerkesztettük be, előkészítésnek szántuk a fogalmazáshoz, de így is fontos adalék a lényeg értelmezésénél.

7. Kritika, véleményezés

A túlnyomó többség úgy nyilatkozott, hogy tetszett neki a történet. Ez nem is meglepő, hiszen sokan ezt tekinthették elvárásnak. A gyerekek közel tizedrésze, (9 gyerek) írta azt, hogy nem tetszett neki valamiért. Közülük, (négy gyerek) a történet lényegét valamennyire értő. Az ő véleményük tehát értő kritika. Volt közöttük tréfálkozó, aki a személetes leírásokra utalhatott, amikor azt róttá fel, hogy éhes lett tőle. Tehát ez inkább dicséretnek tekinthető. Ketten morális alapon, az ártatlan kutya gyanúsítása miatt háborogtak. A negyedik a német nyelvű szöveg miatt volt elégedetlen. (Másoknál pont ez volt a tetszés indoklása.) Az indoklásokat a tetszéstől függetlenül rendeztük kategóriákba:

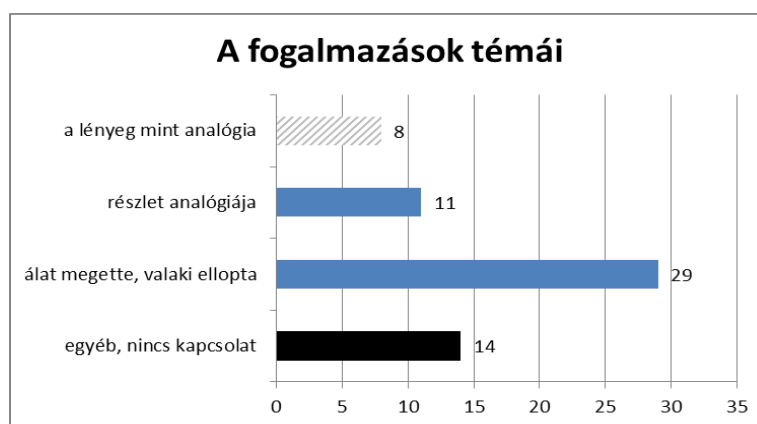

A tetszési vélemények indoklásában a kutya dominál, különösen az, hogy megszólal. Ráadásul németül. Ez különösen a németül tanuló gyerekeknek volt élmény. Már pusztán a kutya szereplésére is sokan hivatkoztak. A németül való megszólalásán kívül is gyakori volt a kutyával kapcsolatos részletek kiemelése az indoklásban. Ezeket konkrét szintűeknek tekinthetjük. Az elemző vélemények első fokozatánál csak általánosító minősítéseket találunk (vicces, érdekes, fordulatos). Ezek többsége vélhetően a vélt elvárásnak megfelelni akarás, többnyire ebben a csoportban a lényeg nem, és a történet részleteit is kevésbé értékelik. Gyakorinak számít még a méz eltűnésének rejtélyére, mint érdekességre való utalás. A lényeg megragadása nélkül a történet krimiszerűnek, nyomozásnak tűnik. Emiatt sok gyereknek tetszett.

Fontos, hogy olyan gyerekek is találtak hitelesnek tűnő dicsérmivalót, akik nem jutottak el az értelmezés mélyebb rétegeinek feltárásáig. Nem csak a vélt elvárásnak megfelelően dicsérték, hanem vélhetően tényleg tetszett nekik a történet néhány mozzanata, vagy találtak az egyszerű megértés szintjén is élményeket.

8. Szövegalkotás a történet tanulsága nyomán

A fogalmazásokat sajnos csak a felmérések alig kétharmadánál tudtuk elemezni. Volt, ahol meg sem írták, és olyan is, ahol sajnos nem jutott el hozzánk. Pedig a fogalmazások nagyon sok fontos információ forrásai. A témák néhol csak megerősítik az értelmezés mélységének eddigi körvonalait, de sok gyereknél jelentősen módosítják a képet. A fogalmazások témacsoportjai és gyakoriságaik:

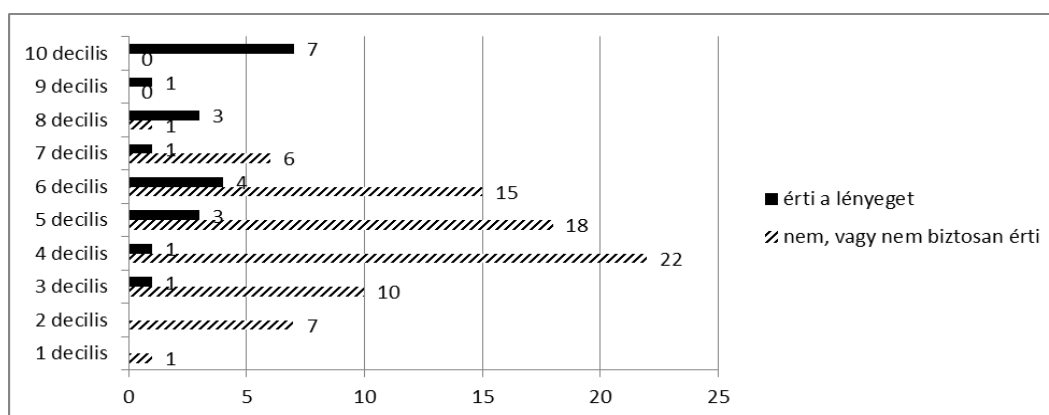
Kevés a szöveg lényegéhez köthető fogalmazás született, de kettő ezek közül meglepetést okozott, mert olyan gyerekek írták, akik a méz eltűnését következetesen a kutyának tulajdonították. Mégis a lényegi analógiára építettek új történetet. Viszont hat olyan gyerek is volt, aki a válasza alapján értette a történet lényegét, mégsem ezzel párhuzamos fogalmazást írt. Ők szinte egyenletesen eloszlának témáik alapján a többi csoportban, Visszatértek a konkrét értelmezés terepére, a lényegi helyett csak valamelyik részlettel kapcsolatban írtak, vagy teljesen eltérő témát használtak fel. A gyerekek közel negyede nem olyan témát dolgozott ki, ami kapcsolatba hozható a történettel. Témáik igen változatosak voltak (barátság, elcsereált tárgyak, királyfiak nősülése, élettörténet, stb.). A fogalmazások több mint fele a konkrét szint szerinti értelemben, valamilyen állatról, személyről szól, aki elvett, megevett valamit mások elől.

Születtek konkrét értelmezésű részletekre is fogalmazások. Beszélő állatokról, hitetlenkedő szülőkről, gyanakvásról, és olyanok is, ahol az volt a vezérfonál, hogy valami nem derül ki a végére se.

A fogalmazások a megértés szempontjából a felmérés legtanulságosabb részeinek bizonyultak.

Összegzés

A szöveg megértésének önálló feldolgozáson alapuló, értelmezési rétegek szerinti vizsgálata pedagógusok számára megrázó élmény. Különösen azzá válhat, ha saját tanítványaikról van szó. Azt szeretnénk hinni, hogy a gyerekek jól értik a meséket és történeteket, amiket olvasunk nekik, velük. Erre utalnak azok a tapasztalataink is, hogy a meséket szeretik, szívesen hallgatják, jókat mondanak utána tartalmukról. Súlyos tapasztalat, hogy a többségük mégis mennyire töredékesen, felszínesen, felületesen értelmezi ezeket. A lényegét várakozásainkkal ellentétben igen kevesen képesek önállóan is megragadni. Különösen akkor, ha ez utalásokba, átvitt értelmezésekbe burkolózik. A tanítási órákon tanított, gyakoroltatott szövegfeldolgozási stratégiák, amelyeket a felmérés feladataival is alkalmaztatni próbáltunk, a didaktikus segítségük ellenére is csak nagyon korlátozottan bizonyultak sikeresnek. Nem vezettek általánosan, de még széleskörűen sem a konkrét megértésnél jelentősen mélyebb értelmezésekhez. Az első olvasás után százból talán 5-8, a feldolgozási folyamat végére is csak öt közül egy értette a novella lényegét és volt az értelmezésében annyira biztos, hogy a válaszaiban erre támaszkodjon. Szerencsére a szövegértés nem annyira felületes, konkrét szinthez kötődő, mint amit a felmérésbeli arányok sugallnak. A mérési helyzet, és a szövegek köznapi értelmezésének tényleges körülményei, feltételei alapvetően különbözőek. A tényleges folyamatokhoz a tanórai feldolgozási folyamatok állnak közel, mert ezek alapvetően közösségi tevékenységek. Csak modern korunkban, az írásbeliség következtében vált szokássá az irodalmi művek egyéni, önálló értelmezése. Ez sem a felméréshez hasonló izolált helyzetben történik. Többnyire vannak kooperatív összetevői is, konzultáció, közbeszéd támogatja. Érdekes olvasmányainkról beszélünk baráti körben, olvasunk kritikákat, időnként újraolvasunk emlékezetes műveket, s közben átalakul, kiegészül az értelmezésünk. A tanórákon jó esetben ezeket a folyamatokat modellezzük, ezért jutnak el a végére a felmérésben tapasztalhatóan jelentősen nagyobb arányban tanítványaink a mélyebb megértéshez. Tanítanunk is tulajdonképpen azt kell, hogyan lehet, kell az egyéni értelmezések segítségével közösen értelmezni tapasztalatokat, eseményeket, történeteket. Az egyéni értelmezés sikerességéről, mint a közös értelmezés „építőköveiről” fontos tapasztalata a felmérésnek, hogy a közös értelmezéseknél nem feltétlenül csak a jó szövegértésük világosíthatják fel a többieket az átvitt értelmezésekről. A felmérés tapasztalatai szerint igaz ugyan, hogy a legjobb szövegértés teljesítményűek többnyire mind eljutottak a lényeg megragadásáig, de erre több közepes, sőt néhány gyenge teljesítményű gyerek is képes volt. Körvonalazódik az eloszlásból egy lényeglátó „elit”, de a lényeg megragadása nem csak az ő privilégiumuk.

Fontos kérdés, hogyan voltak képesek a gyengébb szövegértésűek közül többen is átlátni a konkrét értelem függönyén. Arra világít rá, hogy vannak olyan, felmérésekkel nem vizsgálható összetevői az értelmezésnek, mint például az életvilág, a szociális érzék, vagy képzetek létrehozásának képessége. Lehet, hogy a szavak értelmezésében, az átvitt értelem kibontásában nem kellően sikeres (még?) a gyerekek, de a mozaikos információk alapján is jól el tudta képzelni a helyzeteket, vagy ráismert hasonlóságokra a saját életvilágából, esetleg csak ráérezett arra, hogy valami nincs rendben a konkrét értelmezésekkel.

A felmérés segítségével kialakuló megértési teljesítmények fenti eloszlásai nem oldják meg az értékelés problémáját, legfeljebb lehetőséget teremthetnek erre. Kiderül belőle, hogyan, mennyire tudják értelmezni a gyerekek a történetet, de senki sem tudja, mennyire kellene érteniük. A szükséges, elégséges, s további szintek kijelölése, megállapítása még hátra van. Központi szabályozása ennek nincs, a tanítóknak kellene valahogyan megállapodniuk ebben. Az egyes gyerekek értékelésére, osztályozásra való felhasználás további kérdéseket vet fel. Lehet-e, kell-e egyáltalán általános, vagy akár szűkebb körben is követelményként támasztani az átvitt értelmezések felismerését, különösen a lényeg megragadását? Az egyszerű, konkrét értelmezések szintjéig viszont szinte minden felmérésben részt vevő gyerek eljutott. Vannak ugyan ezen a területen is leszakadók, de számukat és arányukat, azt hol a leszakadási határ, csak az iskolai eredményességgel, tapasztalati úton lehetne meghatározni.

A konkrét, biztosnak tűnő értelmezési szinttől való elszakadás pár gyereket kivéve mindenkinél megfigyelhető. Az átvitt, értelmezésen alapuló válaszok általános aránya például a kérdésekre adott válaszoknál a minden második közelítette. Átlagosan a nyolc kérdésből csak hétre válaszoltak, és ebből legalább háromban túlléptek a konkrét szinten. Viszont a háromból átlagosan csak egy volt jó. Az elrugaszkodások kétharmada a lényeg szempontjából sikertelen volt. Nem közelebb vitte, hanem inkább távolította a gyerekeket a helyes átvitt értelmezéstől. A „félreértések” önmagukban is akadályok, de rendszeresen halmozódtak is, így már komoly gátat képeztek. Több gyereknél viszont megfigyelhető volt, hogy meg is szakadhatnak ilyen folyamatok. Valamelyik ponton helyes értelmezésre jutván a kezdeti tévelygések ellenére is eljutottak a lényeg megragadásáig. Érdeemes lenne a felmérést pár osztállyal tanítási óra keretében elvégezni. A feladatsort óravázlattá formálva. Akkor a tapasztalatokat szokás szerint lépésenként össze lehetne vetni, a véleményeket megvitatni, a tévedéseket kiszűrni. A lényegi kérdést csak a végén, írásban megválaszoltatva a fogalmazás előtt.

Köszönjük a segítséget mindazoknak, akik ennek a civil keretek között létrehozott felmérések a kidolgozásánál és az adatfelvételeknél közreműködtek! Reméljük a közös munka eredményeként felszínre került eddigi tapasztalatok hozzájárulnak, hogy javuljon a szövegértés tanításának hatékonysága. A felmérést a tapasztalatok alapján javítjuk. Reményeink szerint, kellő mennyiségű adatot kapunk majd a javított verzió másodikos felméréshez hasonló teljesítményövezeteinek megállapításához.